ISAJON SULTONNING “OZOD” ROMANIDA RAMZIY TAFAKKUR VA DINIY-MIFOLOGIK INTERTEKST

Farg‘ona davlat universiteti

Magistratura bo‘limi

Adabiyotshunoslik kafedrasi

2-kurs magistranti Sobirova Mohlaroy Sodiqjon qizi

mohlaroysobirova2003@gmail.com

+998903677471

Annotatsiya

Mazkur maqolada Isajon Sultonning “Ozod” romanidagi diniy va mifologik intertekstlar, ramziy obrazlar hamda ularning badiiy-falsafiy talqini tahlil qilinadi. Asardagi yo‘l, shamol, ko‘zgu, baxt lolasi, Qof tog‘i, Iskandar devori kabi timsollar orqali insonning ma’naviy kamoloti, ichki ozodligi, axloqiy tanlovi va ruhiy izlanishlari yoritiladi. Roman poetikasida diniy-mifologik qatlamlarning o‘rni, qahramon ruhiyati va asarning g‘oyaviy mazmunini shakllantirishdagi ahamiyati ochibberiladi.

Kalit so’zlar: intertekst, mifologiya, diniy motiv, ramz, ozodlik, tasavvuf, badiiy tafakkur, ma’naviyat, falsafiy talqin.

Annotation

This article analyzes the religious and mythological intertexts, symbolic images, and their artistic-philosophical interpretation in Isajon Sulton’s novel “Ozod.” Through symbols such as the journey, wind, mirror, tulip of happiness, Mount Qaf, and Alexander’s Wall, the work explores human spiritual maturity, inner freedom, moral choice, and psychological quests. The study reveals the significance of religious-mythological layers in shaping the poetics, protagonist’s spiritual development, and ideological essence of the novel.

Keywords: intertext, mythology, religious motif, symbol, freedom, Sufism, artistic thinking, spirituality, philosophical interpretation.

Sharq adabiyoti va xalq tasavvurida shamol ko‘pincha xabar yetkazuvchi, g‘ayb bilan zohir o‘rtasida vositachi, ruhiy harakat timsoli sifatida keladi. “Ozod” romanida ham shamol shu an’anaviy ma’nolarni davom ettiradi, ammo muallif uni zamonaviy falsafiy mazmun bilan boyitadi. Shamol Ozodga yo‘l ko‘rsatmaydi, uni majburlamaydi; aksincha, qahramonni fikrlashga, hodisalar ortidagi ma’noni ko‘rishga undaydi. Demak, shamol obrazida tashqi taqdir va ichki erkinlik o‘rtasidagi munosabat ifodalanadi.

Roman davomida Ozod taqdirni faqat bo‘ysunilishi kerak bo‘lgan kuch sifatida emas, anglash va mas’uliyat bilan yo‘naltirilishi mumkin bo‘lgan jarayon sifatida tushuna boshlaydi. Bu jihatdan shamol obrazi diniy-falsafiy mazmunga ega. Inson hayotidagi hamma narsani nazorat qila olmaydi, lekin u voqealarga munosabatini, ulardan chiqaradigan xulosasini va tanlovini belgilashi mumkin. Haqiqiy ozodlik ham aynan shu ichki mas’uliyatdan boshlanadi.

Romanning muqaddimasida ko‘zgu va aks motivi alohida o‘rin egallaydi. Ko‘zgular bilan o‘ralgan xonaga kirgan arslon o‘z akslarini dushman deb bilib, ular bilan olishadi va halok bo‘ladi. Bu epizod roman g‘oyasining kaliti sifatida xizmat qiladi. Dunyo inson uchun ko‘zgu kabi: u ko‘pincha tashqarida ko‘rgan narsasida o‘z ichki holatini, qo‘rquvini, g‘azabini, istagini va gumonini ko‘radi. Agar inson bu aksni anglamasa, u o‘z soyasi bilan jang qilgan arslon kabi halokatga yuz tutishi mumkin.

Ko‘zgu obrazi diniy va tasavvufiy tafakkur bilan ham bog‘liq. Tasavvufda qalb ko‘pincha ko‘zgu sifatida talqin qilinadi. Qalb pok bo‘lsa, unda haqiqat aks etadi; qalb xira bo‘lsa, inson borliqni noto‘g‘ri ko‘radi. “Ozod” romanida ham dunyoni to‘g‘ri anglash qalb holati bilan bog‘lanadi. Ozodning safari davomida asosiy o‘zgarish tashqi dunyoda emas, uning idrokida yuz beradi. U asta-sekin hodisalarni faqat ko‘rinish sifatida emas, ma’no belgisi sifatida qabul qilishni o‘rganadi.

Aks konsepsiyasi romanda so‘z bilan ham bog‘lanadi. So‘z inson ruhining aksi sifatida talqin qilinadi. Inson qanday so‘z aytsa, uning ichki olami ham

shunday namoyon bo‘ladi. Bu fikr Iskandar devori va Qof tog‘i motivi bilan ham tutashadi: nojoiz so‘z tog‘ni darz ketkazadi, ya’ni insonning mas’uliyatsiz nutqi borliq tartibiga zarar yetkazadi. Bu talqin zamonaviy davr uchun ham dolzarbdir, chunki bugungi axborot muhitida so‘zning ta’siri yanada kuchaygan.

Roman nomining o‘zi “Ozod” bo‘lgani uchun asarning markaziy masalalaridan biri ozodlikdir. Biroq romanda ozodlik oddiy mustaqil harakat yoki cheklovsiz istak sifatida talqin qilinmaydi. Asar davomida ikki xil ozodlik qarama-qarshi qo‘yiladi. Birinchisi, mas’uliyatsiz, qonuniyatni rad etuvchi, o‘zini hech narsaga bog‘liq emas deb biluvchi “mudhish ozodlik”dir. Ikkinchisi esa anglash, poklanish, mehr, mas’uliyat va bandalikni tushunish orqali erishiladigan haqiqiy ozodlikdir.

Diniy tafakkurda insonning bandaligi uni kamsituvchi holat emas, balki uning yaratilish mohiyatini anglatadi. Inson o‘zini mutlaq erkin deb bilganida, u ma’naviy tartibdan uziladi. “Ozod” romanida ham haqiqiy ozodlik chegarani butunlay inkor etish emas, balki chegaraning ma’nosini anglashdir. Qahramon yo‘l davomida aynan shu haqiqatga yaqinlashadi. U baxtni egallash emas, unga munosib bo‘lish kerakligini tushunadi.

Bu jihatdan roman nomi ham ramziy ma’noga ega. Ozod qahramonning ismi bo‘lishi bilan birga, butun asarning falsafiy savolini bildiradi: inson nimadan ozod bo‘lishi kerak? Nafsdanmi, qo‘rquvdanmi, jaholatdanmi, yolg‘on tasavvurlardanmi, o‘z akslari bilan jang qilishdanmi? Roman javobi shuki, inson avvalo o‘z ichidagi zulmatdan, ma’nosiz istaklardan va anglanmagan qo‘rquvlardan ozod bo‘lishi kerak. Bu ozodlik esa diniy-ma’rifiy mazmunda poklanish bilan bog‘liq.

“Ozod” romanidagi diniy va mifologik intertekstlar bir necha muhim vazifani bajaradi. Birinchidan, ular asar syujetini chuqurlashtiradi. Agar roman faqat baxt lolasini izlab yo‘lga chiqqan yigit haqidagi hikoya sifatida o‘qilsa, uning mazmuni torayib qoladi. Diniy-mifologik qatlamlar esa bu syujetni insoniyatning

qadimiy savollari: baxt, gunoh, mas’uliyat, yovuzlik, poklanish va ma’rifat muammolari bilan bog‘laydi.

Ikkinchidan, intertekstlar qahramon obrazini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ozod har bir diniy yoki mifologik belgi bilan to‘qnashganida yangi ma’no anglaydi. U dastlab tashqi maqsad sari harakat qilayotgan yigit bo‘lsa, keyinchalik borliq belgilarini o‘qiy oladigan, so‘z va amal mas’uliyatini his qiladigan, baxtning mohiyatini tushunishga yaqinlashgan shaxsga aylanadi.

Uchinchidan, diniy-mifologik intertekstlar asarning milliy va umuminsoniy ko‘lamini birlashtiradi. Iskandar devori, Qof tog‘i, Ya’juj-Ma’juj, qarg‘a, yetti manzil kabi obrazlar Sharq madaniy xotirasi bilan bog‘liq. Ammo ularning romandagi talqini faqat mahalliy yoki tarixiy mazmun bilan chegaralanmaydi. Ular har qanday davr va makon uchun dolzarb bo‘lgan axloqiy savollarni qo‘yadi.

To‘rtinchidan, intertekstlar roman poetikasida ramziy tafakkurni kuchaytiradi. Muallif voqeani to‘g‘ridan to‘g‘ri izohlashdan ko‘ra, obraz va belgilar orqali fikr yuritadi. O‘quvchi ham tayyor xulosani emas, ma’noni izlash jarayonini boshdan kechiradi. Bu esa roman o‘qilishini faol intellektual va ruhiy jarayonga aylantiradi.

Isajon Sultonning “Ozod” romani diniy va mifologik intertekstlarga boy asardir. Unda yo‘l, sinov, lola, shamol, ko‘zgu, aks, Iskandar devori, Qof tog‘i, Ya’juj-Ma’juj, qarg‘a kabi obrazlar mustaqil ramziy tizim hosil qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Kristeva J. Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art. – New York: Columbia University Press, 1980.

2. Bakhtin M. The Dialogic Imigination. — Texas University Press, 1981.

1. Sulton I. Ozod. – Toshkent: Sharq nashriyoti, 2012.

2. Qur’oni karim. O‘zbekcha tarjima va tafsir. Tarjimon:Shayx Abdulaziz Mansur.—Toshkent: Hilol-Nashr, 2019.

3. Лотман Ю.М. Структура художественного текста. – Москва:

Искусство, 1970.